

ДО ПИТАННЯ ПЕРЕДУМОВ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ

ON THE ISSUE OF THE PREREQUISITES FOR THE INTRODUCTION OF HUMAN-CENTERED IDEAS IN ADMINISTRATIVE LAW

Соломаха А.Г., к.ю.н.,
адвокат

В статті висвітлені основні передумови втілення ідей людиноцентризму в адміністративне право. Виокремлено ключові чинники, які обумовлює запровадження людиноцентристської концепції в адміністративно-правовий простір, а саме: 1) потреба у пошуку нових, дієвих форматів публічного управління; 2) еволюція інститутів громадянського суспільства, що, в свою чергу, сприяє виникненню нових правових інститутів у складі адміністративного права; 3) інтеграція українського адміністративного права в європейський правовий простір; 4) кризові ситуації (наприклад, війна), які потребують адаптації адміністративного права до цих викликів. Зазначено, що трансформація науки адміністративного права в контексті людиноцентристської ідеології потребує нових підходів і обґрунтувань, що відповідатимуть викликам сучасності. Зазначено, що гарантії реалізації та захисту прав людини й громадянина в сфері публічного управління відіграють ключову роль у формуванні суспільства, де цінності індивідуальної гідності стають пріоритетом. У цьому контексті, концепція людиноцентризму відкриває нові можливості, в яких адміністративне право не лише виконує функцію управління, але й виступає інструментом для забезпечення справедливості та рівності. Це означає, що кожне адміністративне рішення чи дія повинні ґрунтуватися на принципах гуманності та поваги до прав особи, що в свою чергу сприяє розвитку довіри між громадянами та державою. Таке нове бачення публічного управління робить акцент на усвідомленні значущості прав людини, що, в свою чергу, стимулює ефективні механізми їх захисту та реалізації. Зрештою, саме через цю призму ми можемо знайти баланс між державними інтересами та інтересами особи, досягаючи гармонії в суспільних відносинах.

Акцентується увага на тому, що кризові ситуації, які постали перед Україною (наприклад, збройна агресія з боку іншої), актуалізували потребу в адаптації адміністративного права до цих викликів, у зв'язку із проблематикою забезпечення прав і свобод людини, які зазнають зазіхання як з боку агресора, так і з боку держави, а відтак є потреба віднайти оптимальну модель публічного адміністрування кризового характеру.

Ключові слова: адміністративне право, наука адміністративного права, людиноцентризм, людиноцентристська ідеологія, євроінтеграція, європейські стандарти, захист прав осіб.

The article highlights the main prerequisites for the implementation of human-centered ideas in administrative law. It identifies key factors that necessitate the implementation of a human-centered concept within the administrative and legal space, namely: 1) the need to find new, effective formats for public governance; 2) the evolution of civil society institutions, which, in turn, contributes to the emergence of new legal institutions within administrative law; 3) the integration of Ukrainian administrative law into the European legal space; 4) crisis situations (such as war) that require the adaptation of administrative law to these challenges. It is noted that the transformation of administrative law science within the context of human-centered ideology requires new approaches and justifications that correspond to contemporary challenges. The article emphasizes that guarantees for the realization and protection of human and citizen rights in the sphere of public governance play a key role in shaping a society where the values of individual dignity become a priority. In this context, the concept of human-centeredness opens up new opportunities in which administrative law not only fulfills governance functions but also serves as a tool for ensuring justice and equality. This means that every administrative decision or action must be founded on the principles of humanity and respect for individual rights, which in turn promotes the development of trust between citizens and the state. This new vision of public governance emphasizes the significance of human rights, which, in turn, stimulates effective mechanisms for their protection and realization. Ultimately, it is through this lens that we can find a balance between state interests and individual interests, achieving harmony in social relations. The focus is on the fact that the crisis situations faced by Ukraine (such as armed aggression from the Russian Federation and others) have highlighted the need to adapt administrative law to these challenges, due to issues related to the protection of human rights and freedoms that are being infringed upon both by the aggressor and by the state. Therefore, there is a need to find an optimal model of public administration for crisis situations.

Key words: administrative law, science of administrative law, human-centeredness, human-centered ideology, eurointegration, European standards, protection of individuals' rights.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасному суспільству притаманно суттєві трансформації, які відбуваються у політичному, правовому, економічному та соціальному вимірах життя. Такі зміни невідворотно впливають на колективну свідомість, а також на інші сфери, тісно пов'язані з політикою, економікою, зокрема наукою та правом. Наприклад, в умовах війни, яка поглибила демографічні проблеми в Україні, суспільство шукає ефективні рішення. Для зміни негативної динаміки демографічного стану потрібна комплексна політика, яка буде ґрунтуватися на сучасному доктринальному підході щодо розвитку та модернізації суспільства та різних галузей права задля об'єднання зусиль всіх публічних органів, а також їх співпраця з громадськістю. Визначення чіткого плану дій і координація ключових етапів є необхідними для відновлення стабільності в демографічній сфері та покращення загальної ситуації в країні. Одним із таких інструментів є запровадження в сучасне адміністративне право людиноцентристської ідеології. Дійсно, впровадження концепції «людиноцентризму»

в наше суспільство є потужним імпульсом не лише для розвитку політичних і економічних ініціатив, але і для модернізації адміністративного права в Україні. Ця зміна підштовхнула до еволюції наукових поглядів фахівців у сфері адміністративного права у контексті людиноцентристської ідеології. У зв'язку з цим, дослідження передумов запровадження ідей людиноцентризму в адміністративному праві та їх вплив на еволюцію адміністративного права в Україні є надзвичайно актуальним та важливим завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковане розв'язання проблеми та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття. Проблематикою концепції «людиноцентризму» в контексті адміністративного права займалися: В. Авер'янов, І. Бойко, О. Гладка, О. Соловійова, В. Кремін, А. Маслова, Р. С. Мельник, М. Міхровська, Т. Тарахонич, В. Юровська, а також інші вітчизняні науковці. У сучасній науковій дискусії часто зауважується, що концепція «людиноцентризму» стає все більш актуаль-

ною в контексті адміністративно-правового регулювання. Однак, незважаючи на це, відзначається недостатня увага до специфіки еволюції адміністративного права в умовах сформованої людиноцентристської парадигми. Це свідчить про необхідність більш глибокого аналізу та дослідження впливу цієї ідеології на розвиток правових норм та практик, що забезпечують права і свободи людини в адміністративній сфері.

Постановка завдань. Основним завданням, розв'язанню якого присвячена дана стаття, є виокремлення основних передумов запровадження ідей людиноцентризму в адміністративному праві.

Виклад основного матеріалу. В. Б. Авер'янов, один із перших звернув увагу на необхідність глибокого переосмислення засад адміністративного права та відповідної адміністративної доктрини управління. Він не лише окреслив важливість цього процесу, але й виокремив ряд концептуальних і ключових ідей, що можуть слугувати підґрунтям для цього переосмислення. Його прагнення полягало у тому, щоб адаптувати адміністративно-правові засади до нових викликів сучасності, відкриваючи шлях для більш ефективних і справедливих механізмів управління. Науковець виокремив «...загальну тенденцію сучасного розвитку державно-правової науки та практики, відповідно до якої сьогодні відбувається своєрідний «людиноцентристський поворот» вітчизняного праводержавознавства» [1, с. 87].

Ю. В. Пирожкова, аналізуючи актуальні тенденції в адміністративному праві через призму його функції, відзначає, що досягнення останніх десятиліть ХХІ століття свідчать про значні зміни у розумінні, структурі та функціях цієї галузі права. Вона підкреслює, що нові реалії вимагають глибокого переосмислення ролі адміністративного права в системі суспільних відносин, внаслідок чого його основні засади набувають нових смислів і значення у зв'язку із «переходом від «державоцентристського» призначення адміністративного права до «людиноцентристського» (інтереси людини на першому місці, існування держави для людей) з акцентом на особу як основного суб'єкта адміністративно-правових відносин та на призначення державних органів, яке полягає у створенні необхідних умов для реалізації та захисту прав, свобод та законних інтересів особи» [2, с. 38-39].

А. Маслова, вивчаючи питання виникнення та розвитку концепції людиноцентризму в адміністративному праві звертає на увагу на соціальних, політичних та правових чинниках, які обумовили зміну доктринального підходу до адміністративного права. Авторка зазначає, що «передумовами виникнення та розвитку ідей людиноцентризму в адміністративному праві, ..., є: запит на оновлення в підходах до розуміння природних прав людини і його місця в системі цінностей всього суспільства і держави; еволюційний розвиток інститутів громадянського суспільства, як соціального підґрунтя людиноцентризму і впровадження його ідей у всі сфери суспільного життя; адаптація вітчизняного законодавства та практик його застосування до європейських стандартів; тенденції законної інтеграції вітчизняного адміністративного права в так званий європейський адміністративний простір і імплементація його принципів; неефективність публічного адміністрування з причин збереження окремих рудиментів і пережитків командно-адміністративної моделі управління державою і суспільством тощо» [3, с.123]. Насправді, сьогорні наука адміністративного права має певні важливі напрацювання, що формують підґрунтя для впровадження ідей людиноцентризму в цю сферу. Процес впровадження людиноцентристської ідеології в адміністративне право складний і в першу чергу, передбачає виокремлення передумов запровадження ідей людиноцентризму в адміністративному праві та їх вплив на еволюцію адміністративного права в Україні. на підставі аналізу

наукового контенту можливо виділити чотири основні передумови.

Першим чинником, який обумовлює запровадження людиноцентристської концепції в адміністративно-правовий простір – це потреба у пошуку нових, дієвих форматів публічного управління. На даний час, в деяких моментах можливо говорити про неефективність публічного адміністрування, яка пов'язана із «залишками командно-адміністративної системи управління, створює потребу в оновленій парадигмі, яка сприяє переосмисленню природних прав людини та їх роль у ціннісній системі суспільства і держави. Це, в свою чергу, стимулює розвиток нових підходів до публічного управління і регулювання соціальних відносин» [4].

Суттєвим аспектом є те, що людиноцентризм не лише акцентує увагу на важливості особистості, а й інтегрує її функцію в систему адміністративного управління. Це означає, що громадянин стає активним учасником у процесах прийняття рішень, а його думки та потреби беруться до уваги на всіх етапах адміністративної діяльності. Отже, можна стверджувати, що людиноцентризм в адміністративному праві не є лише тимчасовою тенденцією, а відображає глибокі суспільні перетворення, що вимагають нових підходів до управління та захисту прав і інтересів населення. Ця концепція стає основою для побудови більш справедливого та ефективного правового середовища, здатного реагувати на виклики сучасності.

В. Авер'янов, І. Коліушко та інші науковці вже давно звертали увагу на необхідності «розв'язання завдань структурно-функціональної раціоналізації державного управління, хоч аж ніяк не менш пріоритетною мала б бути демократична спрямованість адміністративної реформи. Адже її кінцевою метою є, по-перше, наближення апарату виконавчої влади до потреб суспільства і кожної окремої людини і, по-друге, створення такої системи державного управління, яка б відповідала стандартам демократичної, правової держави із соціально орієнтованою ринковою економікою. Можна навіть сказати, що зусилля щодо раціоналізації державного управління мають бути, зрештою, підпорядковані зусиллям щодо його демократизації й гуманізації» [5, с. 6].

На думку І. Бойко, О. Соловійової, «людиноцентризм є засадничою ідеєю національного адміністративного права. Його закріплення на рівні Конституції України дозволило повністю змінити вектор розвитку цієї галузі права, наповнивши її якісно новим змістом» [6, с. 1].

Безперечно, ідея людиноцентризму стала потужним каталізатором для трансформації адміністративного права. Вона кардинально змінила розуміння його сутності та значення в контексті держави і суспільства. Це нове бачення сформуло ясну концепцію призначення адміністративного права – бути гарантом реалізації і захисту прав людини та громадянина в області публічного управління. Таким чином, людиноцентризм окреслив нові горизонти, в яких адміністративне право служить не лише інструментом управління, а й механізмом забезпечення справедливості і рівності в суспільстві.

Р. Мельник, характеризуючи розвиток адміністративного права, його основною метою називає створення необхідних умов для реалізації приватними особами у сфері публічного управління всього належного їм комплексу прав, свобод і законних інтересів [7, с. 6]. Також, автор зазначає, «що недостатньо сказати, що людиноцентризм зобов'язує державу «служити» інтересам громадян, адже таке служіння, з одного боку, може здійснюватися у формах, які не задовольнятимуть приватних осіб; з іншого – «служіння» може існувати лише на теоретичному рівні, що також неприпустимо» [7, с. 8].

Р. С. Мельник окреслив «виклики, які постають перед концепцією людиноцентризму». Він підкреслив важливість цього підходу в сучасному правознавстві, вказуючи на

необхідність врахування людських цінностей у всіх аспектах правового регулювання. Такий підхід відкриває нові можливості для реформування формату комунікації органів публічної адміністрації з громадянами, трансформації системи правосуддя, орієнтуючись на потреби та права особи, що у свою чергу здатне забезпечити більш ефективний і гуманний підхід до адміністративних процесів. Автор визначив основні ключові позиції концепції «людиноцентризму», а саме: «забезпечити соціально-правову трансформацію суспільства та держави, спрямовану на «перетворення» приватних осіб у громадян, у вільних особистостей; звільнити приватних осіб від думки про те, що вони є лише «гвинтиком» державного механізму; сприяти виробленню насамперед норм адміністративного права, що зобов'язували б державу слугувати виключно інтересам приватних осіб; стати сполучною ланкою між принципом верховенства права та його реалізацією на практиці; впровадити у життя ідею, сформульовану свого часу Ф. Рузвельтом про те, що «обов'язок держави перед громадянином – це обов'язок слуги перед господарем» [8, с. 159].

Другою передумовою адаптації ідей людиноцентризму у формат адміністративного права є еволюція інститутів громадянського суспільства, що, в свою чергу, сприяє виникненню нових правових інститутів в ньому. Наприклад, внаслідок трансформації громадських інституцій з'явилися сучасні форми адміністративного права, такі як інститути надання публічних послуг, зокрема, адміністративних, і адміністративної процедури та інші.

Наступним прикладом, є функціонування саморегулюваних організацій.

«Інституціоналізація системи саморегулювання в Україні є важливим кроком для розвитку альтернативних способів регулювання ... діяльності. Розвиток СРО є показником активності суб'єктів господарювання та їх можливостей самостійного упорядкування певних ринків, сфер, галузей та видів економічної діяльності» [9, с. 113].

І. Бойко, О. Соловйова звертають увагу на такому стані речей, «ще наприкінці 1990-х – на початку 2000-х років відбулася змістовна переоцінка характеру відносин між особою та адміністративною владою і як результат – вченими запропоновано доповнити перелік функцій публічної адміністрації наданням послуг» [6, с. 7].

М. Міхровська висловлює думку, «що людиноцентризм – це сукупність поглядів в науці, згідно якої людина, її права, свободи та інтереси є найвищою соціальною цінністю та найбільшим пріоритетом для держави, це сервісно-орієнтована концепція, за якою держава зобов'язана служити людині, а не навпаки. Людиноцентризм проявляється у зміні предмету адміністративного права та його призначенні: адміністративне право має спрямовуватись саме на утвердження прав і свобод людини в усіх сферах її взаємодії з публічною адміністрацією, а також посадовими особами» [10, с. 159].

Третьою передумовою імплементації ідей людиноцентризму в адміністративне право є інтеграція українського адміністративного права в європейський правовий простір, а це обумовлює вирішення завдання про впровадження європейських стандартів і принципів в національну правову систему, зокрема в контексті адміністративного права. Ці процеси підкреслюють важливість адаптації національного законодавства до сучасних викликів і потреб суспільства, на основі принципів людиноцентризму, враховуючи Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. [11], Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки [12], Постанова Верховної Ради України від 29.07.2022 р. № 2483- IX Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції [13] та інші нормативні акти.

Наприклад, європейських стандартів реалізації адміністративного судочинства та доступу до нього, серед яких ключовими є наступні «Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя ...; Резолюція (76) 5 Комітету Міністрів Ради Європи про безоплатну правову допомогу в цивільних, господарських і адміністративних справах ...; Резолюція (78) 8 Комітету Міністрів Ради Європи про безоплатну правову допомогу і юридичні консультації ...; Рекомендація № R (93) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про ефективний доступ до закону і правосуддя для найбідніших верств населення ...; Рекомендація Res (2005) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам, що містить форму заяви на отримання правової допомоги за кордоном для використання відповідно до Європейської угоди про передачу заяв про надання правової допомоги (CETS № 092) та Додаткового протоколу до неї (CETS № 179) ...» [14, 149].

Четвертою передумовою втілення ідей людиноцентризму в адміністративне право є кризові ситуації, які постали перед Україною (наприклад, збройна агресія з боку РФ та інші), актуалізували потребу адаптації адміністративного права до цих викликів. Ці виклики вимагають від держави створення гнучких механізмів реагування на різноманітні загрози та небезпеки. Як наслідок, виникає необхідність у розробці нових моделей інституційного і функціонального управління, які будуть ефективно виконувати свої функції у таких складних умовах. Науковці та практики звернути увагу на цю проблематику, бо вона потребує детального аналізу та обговорення у професійних колах. Сучасний контекст підкреслює, що «без належного реагування на кризові тенденції, управлінська діяльність може виявитися недостатньо ефективною» [15].

С. Гута висловлює позицію, що «Підвищення ефективності державного управління в умовах кризових ситуацій, зумовлених воєнно-політичними чинниками, потребує, перш за все, аналізу інституційних засад на кожному з етапів прийняття державно-управлінського рішення. Аналіз зазначених засад дозволяє визначити інституції, що наділені відповідними повноваженнями у цій сфері, та виробити пропозиції щодо вдосконалення організаційної структури інституцій та перерозподілу їх повноважень. Тому перш за все доречно зосередити увагу на етапі ідентифікації воєнно-політичних чинників, які призводять до виникнення кризових ситуацій і їх моніторингу» [15]. «Важливою у цьому процесі буде проблематика забезпечення прав і свобод людини, які зазнають зазіхання як з боку агресора, так і з боку держави, а відтак віднайти оптимальну модель публічного адміністрування кризового характеру – це перспективне завдання і науковців, і політиків, і публічних службовців» [7, с. 8].

Також, у часи кризи гостро стоїть потреба у реформуванні відносин між органами публічної влади та підприємцями. Безперечно, в ситуації, коли малий бізнес і підприємці набувають значущості у економіці, адміністративне право вимагає динамізму і гнучкості для кращого реагування на запити суспільства. Людиноцентричний підхід фокусується на покращенні комунікації між державою і громадянами, сприяє зменшенню бюрократичного натиску та спрощенню адміністративних процесів.

Я. Божко звертає увагу на особливості публічного регулювання в часи кризи і наголошує, що «зважаючи на характер ведення бойових дій, географічні та соціальні масштаби війни, успіхи на полі бою, ті чи інші напрямки залежать від ступеню залученості якомога більшої кількості громадян України й українців за кордоном. Головна стратегічна проблема державної комунікації воєнного часу – підштовхнути більшу кількість громадян до активних зусиль, облішити інертність і пасивність. Це ключове завдання всіх державних комунікацій» [15, с. 4].

І частково вирішення цього завдання можливо за рахунок адміністративно-правових інституцій та адміністративно-правових механізмів.

Також, на сьогоднішній день, актуальним є напрямок діяльності, в рамках якого представники бізнесу та суспільства за допомогою адміністративних методів представляють свої інтереси і потреби органам публічної влади. Цей напрям отримав назву GR, що розшифровується як Government Relations Service, або ж «послуги у сфері взаємодії з урядом». Взаємовідносини, пов'язані з GR-послугами, стали окремим сектором, що має свої специфічні характеристики і активно розвивається. Ці послуги здатні суттєво впливати на економічну і соціально-політичну ситуацію в країні. Саме тому необхідно запровадити чіткі законодавчі рамки і регуляції, які регулюватимуть надання GR-послуг в Україні.

«Використання можливостей GR-послуг в умовах війни потребує врахування етичних аспектів, забезпечення прозорості та відповідальності суб'єкта надання GR-послуг та органу влади при просуванні інтересів певних суб'єктів бізнесу або громадських об'єднань, оскільки в результаті надання цих послуг користь повинні отримати не тільки замовники послуги, але й має бути досягнуто загальне суспільне благо, стабільність суспільних відносин і враховані інтереси держави» [17].

Встановлення порядку, у якому інтереси громадян стали одним із пріоритетів органів влади, забезпечує прозорість і підзвітність у правлінні.

У цьому контексті доречним буде навести позицію А. Маслової, яка досліджуючи питання щодо передумов виникнення концепції людиноцентризму в адміністративному праві питання, звертає увагу на тому, що «людиноцентризм дозволяє досягти максимально можливої реалізації правового статусу людини в тих межах, в яких така реалізація не порушує прав і свобод інших суб'єктів права» [3, с.123].

Висновки та перспективи подальших розвідок.

Аналізуючи різноманітні публікації щодо проблематики передумови виникнення та розвитку ідей людиноцентризму в адміністративному праві можливо впевнено казати, що це багатогранний процес, зумовлений кількома ключовими чинниками. По-перше, сучасне суспільство дедалі більше потребує переосмислення природних прав людини, які виступають основою правопорядку. Це формує запит на оновлення підходів до їхнього розуміння та інтеграції у систему цінностей держави й суспільства, що, у свою чергу, відображає зростаючу значимість індивіда в управлінні. По-друге, еволюція інститутів громадянського суспільства слугує соціальним підґрунтям для реалізації людиноцентричних ідей. Ці інститути активно впливають на різні сфери життя, сприяючи формуванню демократії та підвищенню рівня участі громадян у процесах ухвалення рішень. Адаптація вітчизняного законодавства до європейських стандартів також підкреслює важливість легітимації цих прав і свобод у правовій системі. Тенденції закономірної інтеграції українського адміністративного права до європейського адміністративного простору свідчать про необхідність імплементації принципів людиноцентризму в практику публічного адміністрування. Це стає дедалі актуальнішим на фоні виявлених недоліків у роботі державних органів, зокрема, неефективності управлінських процесів, які часто зберігають рудименти командно-адміністративної моделі. Отже, тенденції впровадження засад людиноцентризму в адміністративне праві можна розглядати як відповідь на виклики сучасності, які вимагають термінового переосмислення публічних управлінських моделей, зосереджуючи увагу на потребах і правах людини. Цей процес є ключовим для утвердження правового порядку, заснованого на принципах демократії та прав людини в сучасних умовах євроінтеграції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авер'янов В.Б. Людиноцентристська ідеологія як основа реформування українського адміністративного права в умовах інтеграційного процесу. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2010. Вип. 2. С. 87–92. URL: <http://radnuk.info/pidrychnuku/admin-pravo/493-stetsen/ko/21414-2012-06-20-10-58-46.html>
2. Пирожкова Ю.В. Теорія функцій адміністративного права: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2017. 544 с.
3. Маслово А. Концепція людиноцентризму в адміністративному Праві: передумови виникнення, зміст та нормативна основа. *National law journal: theory and practice*. August 2020. С.114-124. URL: http://pp-law.in.ua/archive/1_2022/15.pdf
4. Бородин І., Шапенко Л. 2016. Еволюція адміністративного права України. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/handle/NAU/21849>
5. Коліушко І.Б., Авер'янов В.Б. Адміністративна реформа для людини. Науково-практичний нарис. 2001. 72 с.
6. Бойко І.В., Соловйова О.М. Вплив ідеї людиноцентризму на зміст адміністративного права. *International Science Journal of Jurisprudence & Philosophy*. 2023. № 1. С. 1–12.
7. Мельник Р.С. Новели сучасної концепції україно-адміністративного права. *LEX PORTUS*. № 5. 2017. С. 5–16
8. Мельник Р.С. Концепція людиноцентризму у сучасній доктрині адміністративного права *Право України*. 2015. № 10. С. 157-165.
9. Гончаренко О. Актуальні питання правового статусу саморегульованих організацій в Україні. *Підприємництво, господарство та право*. 2018. №12/2018. С. 109-114.
10. Міхровська М.С. Людиноцентризм, адміністративне право та електронне урядування. *Право і суспільство*, 2023. № 2 / 2023. Т. 2. С.155-160. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/items/975486b1-c324-47ba-8f09-59fd60464d55>.
11. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
12. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: Указ Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>
13. Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції: Постанова Верховної Ради України від 29.07.2022 р. № 2483- IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2483- IX#Text>
14. Білих І.В. Імплементація міжнародних стандартів в адміністративне судочинство України. *Південноукраїнський правничий часопис*, 2023. № 3'2023, С. 145-150. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2023/3/24.pdf>
15. Гута С.С. Структурно-функціональна модель системи державного управління в умовах кризових ситуацій, зумовлених воєнно-політичними чинниками. *Державне управління: удосконалення та розвиток*, 2020. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2020/102.pdf
16. Божко Я. Комунікації довірої війни: час змінюватись. URL: <https://deepstateua.com/komunikatsiyi-v-dovghii-viini-chas-zminivatsia/>
17. Навальнєв О. GR: Виклики в умовах війни. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/derzhavnoprivatne-partnerstvo/gr-viklikiv-umovah-viyini.html>